

IAIDO – HILJAISUUDEN HARJOITUS 1988

JAPANILAINEN TAIDE

Kirjansa "*Zen and the art of Calligraphy*" esipuheessa Omori Sogen toteaa että "kalligrafian ydin on viiva. Jotta viivasta tulisi oikealla tavalla tasainen, mielen on oltava tyyni."¹

Perinteinen japanilainen taide ja zen kulkevat käsi kädessä. Zen-harjoittelun luonne paljastuu taiteessa eikä klassisia japanilaisia taidemuotoja voi ymmärtää tuntematta sellaisia tyypillisiä japanilaisia esteettisiä käsitteitä kuten *sabi*, *wabi* ja *yugen*. Ne ovat "zen-kulttuurin" luomuksia, zenin taiteellisten ilmenemismuotojen kuvauksia.

Taide on japanilaisessa kulttuurissa sisäinen prosessi, jonka tarkoituksena on saattaa tekijä ymmärtämään todellisuuden perimmäistä luonnetta. Esimerkiksi *sumiye*-taiteessa, mustalla tussilla valkoiselle paperille piirretyissä kuvissa, luonto, ihmiset, vuoret ja muut aiheet toteutuvat äärimmäisen impressionistisesti taitelijan sisäisen näkemyksen siivittämänä, eikä taiteen tarkoituksena ole jäljentää paperille luontoa mitenkään realistisessa mielessä. Japanissa "taiteeksi voidaan kutsua kaikkea, millä on arvoa pyrittäessä kehittämään ihmisen luonnetta, muokattaessa hänen sisäistä itseään lähemmäksi täydellisyyttä, (...) ja autettaessa ihmistä saavuttamaan täyden kypsyyden."²

Klassiset japanilaiset taidemuodot ovat myös teitä, do, samassa mielessä kuin olen käsitellyt budo-lajeja teinä kohti zen-tietoisuutta. Niinpä kalligrafiaa kutsutaan sanalla *shodo*, "mustemaalauksen tie". Samaan perinteeseen kuuluvat *chado*, "teen tie" eli teeseremonia ja *kado*, "kukkien tie" eli kukkienasettelun taito. Myös "runouden tie", klassinen no-näytelmä keramiikkataide, arkkitehtuuri ja puutarhataide kuuluvat tähän perinteeseen. Samat esteettiset periaatteet ilmenevät niissä kaikissa, tosin eri tavalla ja eri suhteissa.

Myös budo-lajien estetiikka on zen-estetiikkaa ja budon estetiikka ilmentää omalla tavallaan samoja esteettisiä periaatteita kuin muutkin edellä luetellut do-muodot. Lähimpänä budoa ovat tässä mielessä no-

teatteri ja teeseremonia, jotka kummakin ovat liikkeen taiteita kuten budokin.

Totesin alussa, että do-taitojen tai taiteiden tehtävänä on saattaa taiteilija perimmäisen todellisuuden äärelle. Tämä ei koske vain taitelijaa, myös katsoja pyritään johdattamaan saman oven äärelle ja antamaan hänelle vilaus jostakin, joka on käsitteidemme tuolla puolen vain intuition tavoitettavissa.

Tällainen tunne syntyy katsojassa väkisin, kun hän seuraa jousiammunnan mestarin tyyntä esitystä tai *iaido*-mestarin vaivatonta miekansivallusta, jolla hän pyrkii leikkaamaan kahtia oman egonsa, oman itsekkyytensä.

Iaido, miekanvetämisen taito, ei koostu vain miekan vedosta, *nukizuke*, lyönnistä, *kirizuke*, ravistuksesta, *chiburi* ja miekan palauttamisesta huoteraan, *noto*, vaan se sisältää myös kaiken sen toiminnan, joka sekä edeltää että seuraa tätä. Iaidoon kuuluu olennaisena osana harjoittelussa käytetyt välineet ja niiden tuntemus: asu, miekka ja sen osien ja historian tuntemus. Iaidoon kuuluu myös ilmapiiri, joka harjoitusta ympäröi ja lopuksi ehkä kaikkein tärkein: mielentila, joka jollain salaperäisellä tavalla harrastajassa syntyy kaikkien näiden tekijöiden yhdistelmänä.

Iaido ei siis ole vain miekan vetämistä huotrasta ja erilaisten tekniikoiden opettelua ja hallintaa, se on taito ja taidemuoto, jonka avulla viljellään aivan tietynlaista henkistä ilmapiiriä. Se syntyy harrastajan sisällä, kun hän on tehnyt kaikki valmistelut, istuu *seizassa* keskittyneenä ja rentona, kun hän hengitettyään ulos seuraavan sisäänhengityksen aikana alkaa nousta *seizasta*, kun hän täsmällisin ja rennoin liikkein vetää miekan huotrasta, käy läpi katan eri vaiheet ja palaa hitaasti ja tietoisesti alkuperäiselle paikalleen ja - jos hän siihen kykenee - myös alkuperäiseen mieleensä. Liike alkaa sekä mielen että kehon hiljaisuudesta ja päättyy siihen.

LIIKE JA HILJAISUUS

Yksi keskeinen zen-estetiikan käsite on liikkumattomuus, hiljaisuus, tyhjiys. Ne kaikki liittyvät toisiinsa ja tavoittelevat samaa kokemusta. Liikkeessä se tulee esiin paikallaanpysymisenä ja hiljaisuutena, kuvataiteessa ja arkkitehtuurissa tyhjänä tilana ja äärimmäisenä yksinkertaisuutena.

Liikkumattomuuden estetiikka tulee parhaiten esiin *no-teatterin* uudistajan *Seamin* (1363 - 1443) teksteissä, joissa hän kuvaa keskeisiä *no-teatterin* esteettisiä käsitteitä.

Seami kirjoittaa: "Tanssi, laulu, liikkuminen ja erilaiset matkimiset ovat kaikki kehon toimintoja. Ei-toiminnan hetket sijoittuvat niiden väliin. Tutkiessamme, miksi sellaiset ei-toiminnan hetket ovat miellyttäviä, huomaamme, että se johtuu siinä piilevästä näyttelijän sisäisestä voimasta, joka vähentymättä kiinnittää meidän huomionne. Hän ei kadota jännitettä laulun tai tanssin loputtua tai dialogin tai erilaisten imitaatioiden välillä vaan säilyttää horjumattoman sisäisen voiman. (...) Näyttelijä astuu ei-mielen tilaan, jossa hän kätkee jopa itseltään aikomuksensa, ja yhdistää sillä ei-toimintaa edeltävät ja sen jälkeiset toiminnat."³

Mieli on siis *Seamin* kuvauksessa kaiken toiminnan taustalla oleva yhdistävä tekijä: se yhdistää liikkeen ja liikkumattomuuden ja saa aikaan näin liikkeen ja liikkumattomuuden välisen jännitteen. Seami kirjoittaa tästä: "Mieli on se, mikä pitää osat yhdessä (...) Mielestä on punottava ne langat, jotka sitovat yhteen taiteiden kaikki voimat."⁴

Samalla tavalla kuin *no-näytelmä* käyttää liikkumattomuutta ja hiljaisuutta *sumiye-maalauks* käyttää paljon tyhjää tilaa. Tällä tyhjällä tilalla on kuitenkin aina positiivinen merkitys. Sen avulla taiteilija haluaa kiinnittää katsojan huomion siihen, mikä maalauksessa ei näy ja jota zenissä kutsutaan käsitteellä *mu*, tyhjyys.

Sama pätee *haiku*-runouteen, jossa muutamalla tavalla pyritään johtamaan lukijan mieltä samaan suuntaan. Ehkä kuuluisin esimerkki tästä on *Bashon* (1644 - 1694) runo sammakosta, joka Kai Niemisen kääntämänä kuuluu näin:

Vanha lampi
sammakko sukeltaa
veden ääni.

Runoilija piirtää tässä maiseman, joka on täynnä tyhjää tilaa, toimintaa ja ei-toimintaa, jonka lukijan mieli yhdistää.

Myös iaidon ja muidenkin budo-lajien monet harjoitusmuodot, erityisesti katat, ovat täynnä liikkeen ja hiljaisuuden rytmistä vaihtelua, jota yhdistää budokan keskittynyt mieli. Kata alkaa aina liikkumattomuudesta ja sen eri osien välissä liike muuttuu välillä

hiljaisuudeksi muuttuakseen jälleen toiminnaksi. Lopuksi kata hyvin hitaasti päättyy liikkumattomuuteen, jota pitää yllä *zanshin*, mielen keskittyminen, varuillaan olo.

Hiljaisuus on merkki keskittyneestä mielestä mutta olennaisempaa on se, mihin se viittaa ja josta jo edellä on ollut puhe: se, mistä ei voi puhua. Taiteen tätä ulottuvuutta kutsutaan käsitteellä *yugen*.

VIITTAUS KOHTI SALAISUUTTA

T.D. Suzuki selittää *yugenin* käsitettä näin: "... kaikki suuri taide sisältää *yugenin*, jonka avulla saamme välähdyksen ikuisista olioista jatkuvat muutoksen maailmassa; katsomme Todellisuuden salaisuuksia."⁵

Salaisuus on hyvä ilmaisu tässä siksi, että taide, jossa on *yugen*-elementti, viittaa siihen todellisuuden tasoon, joka katsojalle jää mysteeriksi ja joka avautuu vain *zen*-tietoisuudelle *satori*-kokemuksessa. *Yugen* viittaa tähän kokemukseen ja synnyttää meissä tunteen, että on olemassa jokin muukin todellisempi kokemuksen taso kuin tämä, missä jatkuvasti elämme. Se voidaan tavoittaa hiljaisuudessa.

T.S. Eliot kirjoittaa samasta asiasta *Neljässä kvartetissaan* näin:

Puhutut sanat kurkottuvat
kohti hiljaisuutta.
Vain muodoissa, vain kuvioissa
voi sana taikka sävel ulottua
hiljaisuuteen, niin kuin kiinalainen malja
vaiti ollen lakkaamatta liikkuu levossansa.

Lakkaamatta liikkuu levossansa.

Seamin mukaan, kun no-näyttelijä on saavuttanut *yugenin* esityksessään, hän "ilmentää taiteellisuuden tasoa, joka syntyy siitä, missä oleminen ja ei-oleminen kohtaavat."⁶

Yugen voidaan myös ei-toiminnan ja hiljaisuuden lisäksi saavuttaa myös kauniin muodon avulla. Seami kirjoittaa tästä: "Tanssissa ilmenee *yugen*, kun liikkeen kurinalaisuus on täysin opittu ja yleisö ilahtuu esiintyjän liikkeen kauneudesta ja hänen tyyneestä olemuksestaan."⁷ Ja edelleen: "'Korkein saavutus', josta olen puhunut, viittaa muodon ja

tapojen kauneuteen. On siis kiinnitettävä erityistä huomiota ulkonaiseen olemukseen. Niin ollen kun tutkimme huolellisesti yugenin periaatteita, näemme, että kun muoto on kaunis, oli sitten kyse tanssista, laulusta tai mistä tahansa karakterisaatiosta, sitä voidaan kutsua 'korkeimmaksi saavutukseksi'."

Muodon täydellisyys ja kauneus syntyy vain jatkuvasta harjoittelusta, perustekniikan ja katan toistamisesta. Iaidossa ja budossa yleensä opettaja voi nähdä oppilaan taidon tason yhdestä katasta, itse asiasta yhdestä liikkeestä. Jatkuva muodon harjoittelu luo myös harmoniaa kehon ja mielen välille.

Zen-mestari Dogenin (1200 - 1253) mukaan "kun matkustat veneessä ja katsot ympärillesi, sinusta näyttää siltä, että ranta liikkuu. Mutta jos keskität katseesi veneen laitaan, huomaat että vene liikkuu. Tämä on sama asia kuin silloin, kun yrität tuntea objektiivisen maailman silloin, kun kehosi ja mielesi on vielä epäjärjestyksessä."⁸

Kun no-näyttelijä tai budoka on saavuttanut kehon ja mielen harmonian, hänen liikkeistään kuultaa yugen.

Kehon osuudesta tässä prosessissa Dogenilla on painavaa sanottavaa zenin näkökulmasta. Käännän tähän kokonaan Dogenin lyhyen kirjoituksen, jonka nimi on *Keho ja mieli*.

"Voidaanko tie vapautumiseen saavuttaa mielen vai kehon avulla? Dogmeihin perustuvat koulut puhuvat mielen ja kehon identiteetistä ja niinpä kun he puhuvat Tien saavuttamisesta kehon avulla, he selittävät sen tästä identiteetistä johtuvaksi. Joka tapauksessa he jättävät kysyjän epäselväksi siitä, mitä 'tien saavuttaminen kehon avulla' todella tarkoittaa. Meidän koulumme, siis zenin, näkökulma on se, että tie todella saavutetaan niin kehon kuin mielen avulla. Niin kauan kuin joku luulee ymmärtävänsä Totuuden vain mielensä avulla, hän ei sitä saavuta tuhansienkaan olemassaolojen aikana. Vain kun irrottaa otteensa mielestä ja luopuu etsimästä Totuutta älyllisesti, on vapaus saavutettavissa. Mielen valaistuminen näköaistin avulla ja Totuuden ymmärtäminen kuuloaistin avulla ovat todellisia kehollisia saavutuksia. Heitä pois älyllinen harkinta ja tieto ja jatka istumista, zazenin harjoittamista. Se on tapa, jonka avulla tie tulee läheiseksi osaksi elämäämme. Näin tie saavutetaan kehon avulla. Tästä syystä minä painotan yksinomaan istumista."⁹

Yugen ilmenee siis mielen ja kehon harmoniana, jonka ulkoinen ilmaus on täydellinen liike tai liikkumaton muoto, hiljaisuus. Liikkumaton keho

Onko sitten iaidossa tai budossa yleensä näkyvissä sabi? Ymmärtääkseni selvästi. Liikkeiden yksinkertaisuus on ilmeistä, samoin suorituksen vaivattomuus. Edelleen iaido on täynnä erilaisia historiallisia assosiaatioita. Harjoiteltavat katat ovat satoja vuosia vanhoja, asu (*keikogi* ja *hakama*) viittaavat menneeseen aikaan, jolloin hakamaa käyttivät Japanin feodaaliajan aristokraatit.

Iaidomestarien käyttämät katanat, miekat, ovat käsintaottuja, satoja vuosia vanhoja taideteoksia. Pelkkä miekan suojus, *tsuba*, voi olla arvokas keräilykohde.

Entä sitten sabiin kuuluvat tietynlainen haikeus, joka syntyy kaiken katoavaisuuden ymmärtämisestä ja jota kirsikankukka japanilaiselle symbolisoi? Iaido on taistelun symboliikkaa, jossa yksi viilto merkitsee elämää tai kuolemaa. Eikö se ole silloin myös katoavaisuuden symboliikkaa?

TEENJUONTIA JA MIEKANVETOA

Sen Rikyu (1522 - 1591), joka kehitti teeseremonian zen-taiteeksi, erotti teen tiessä neljä periaatetta, joiden kaikkien noudattaminen loi oikean *chadon* tunnelman. Nämä neljä periaatetta olivat ja edelleen ovat: 1. Harmonia (*wa*), 2. kunnoitus (*kei*), 3. puhtaus (*sei*) ja 4. tyyneys (*jaku*).¹¹

Harmonia viittaa sopusointuun luonnon kanssa. Tämähän oli niin shintolaisuuden kuin taolaisuudenkin ihanne. On siis pyrittävä säilyttämään yin- ja yang -voimien tasapaino sekä isännän ja vieraiden välillä että teeseremoniassa käytettävien välineiden välillä.

Kunnoitus tarkoittaa "sydämen vilpittömyyttä, jonka avulla voimme kokea avoimen suhteen välittömään ympäristöömme, muihin ihmisiin ja luontoon samalla, kun tunnustamme niiden kaikkien sisäisen arvokkuuden."¹² Kunnioitukseen kuuluu oikean etiketin (*reigi*) noudattaminen ja perinteiden arvostus.

Puhtaus liittyy shintolaisuuteen. Ennen teeseremoniaa pestään kädet ja suu, mutta symbolisesti puhdistetaan myös mieli maallisista ajatuksista. Isäntä puhdistaa teehuoneen myös pölystä ja puutarhan polun pudonneista lehdistä.

Tyyneys on neljäs ja tärkein teeseremonian periaatteista. Kaikki edelliset periaatteet luovat edellytyksen rauhallisuuden ilmapiirille, joka

teehuoneessa vallitsee. Kaikkien valmistelujen tarkoituksena on synnyttää tyyntä, meditatiivinen ilmapiiri. Ulkoiset olosuhteet luovat puitteet, jotta sisäinen tyyneys tulisi esiin. Tässä teeseremonia yhtyy zeniin ja saa laajemman ja syvemmän merkityksen.

Kun tutkii näitä Rikyun määrittelemiä chadon periaatteita, on helppo huomata, kuinka ne voisivat yhtä hyvin kuvata iaidon tai muun budon harjoituksissa noudatettavia suuntaviivoja.

Harmoniasta olen jo puhunut kehon ja mielen harmoniana ja liikkeen harmoniana, jota iaido ilmentää. Harmonia viittaa aina luonnollisuuteen, sopusointuun luonnon kanssa.

Kunnioitus ilmenee iaidossa niin harjoitustovereiden kunnioittamisena kuin tarkan etiketin noudattamisena. Kumarrukset kohdistuvat harjoituspaikalle (*dojo*), iaidon tien perustajalle, opettajalle ja miekalle.

Puhtauteen liittyy harjoitustilan puhdistaminen ennen harjoitusta. Aikidossa on usein tapana pestä kädet ja jalat. Suomalaiset aikidon harrastajat tuskin tietävät noudattavansa shintolaista riittä käsiään pestessään. Puhtauden symboliikkaan liittyy myös valkoisten hakamien ja keikogien käyttö. Opettajat kehottavat oppilaita usein myös puhdistamaan mielensä kaikista ulkopuolisista huolista ennen harjoituksen alkua. Näin oppilaat pystyvät paremmin keskittymään harjoiteltaviin teemoihin.

Tyyneydestä olen jo puhunut ei-toiminnan estetiikan puitteissa. Tyyneyden elementti on niin iaidossa kuin chadossakin se, mihin kaikki muu tähtää. Tyyneyden ilmapiirissä, missä liike ja liikkumattomuus vuorottelevat, niin chado kuin iaidokin tulevat zen-harjoitukseksi.

***

---

¹Tämä essee perustuu liikunnanfilosofian luontosarjani yhteen luentoan, jonka pidin Tampereen yliopistossa syksyllä 1988. En kyennyt enää löytämään kaikkien viittausten tarkkoja sivunumeroita. Lähdekirjat ovat kuitenkin kohdallaan.

²Hammitzsch 1957, s.8.

³ Sources of Japanese Traditon. (SJT)

⁴SJT.

⁵Suzuki 220 - 221.

⁶SJT 295.

⁷SJT 289.

⁸SJT 152.

⁹SJT 254 - 255.

¹⁰Suzuki s. 24.

¹¹Suzuki 304.

¹²SJT 389.